

Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi

ARKEOLOJİ - RÖLEVE - RESTORASYON
EPIGRAFI-ANTROPOLOJİ-MÜZİK-TİYATRO
TEOLOJİ - FOLKLOR

Sayı : 12 1993 -1994 - İstanbul
KDV Dahil

Sahibi ve Yazı İşleri Müdürü : Enis KARAKAYA
Teknik Müdür : Tolunay TİMUÇİN
Genel Sekreter : Yavuz TİRYAKİ
Yayın Kurulu : Şebnem AKALIN
Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU
Selda (Kalfazade) ERTUĞRUL
Özkan ERTUĞRUL
Danışmanlar : Prof. Dr. Semavi EYİCE
Prof. Dr. Ara ALTUN
Prof. Dr. Selçuk MÜLAYİM
Doç. Dr. Baha TANMAN
Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin AKSU

Dizgi-Mizampaj : Metin KARAKAYA 212 54 55
Film : Cem Has Grafik 512 40 40
Baskı : Örünç Matbaası 528 42 68

Reklamlar :

Arka dış kapak (Renkli) 25.000.000.-TL.
Arka iç kapak 15.000.000.-TL.
Ön iç kapak 20.000.000.-TL.
İç tam sayfa 10.000.000.-TL.
İç yarım sayfa 6.000.000.-TL.

* Abone (3 Sayılı) 600.000.-TL. 'dir. Banka hesabına yatırılan paranın dekontunun aslı veya fotokopisi gönderildiğinde dergi adresinize postalanacaktır.

Banka-Hesap No: Vakıflar Bankası İstanbul/Beyazıt Şubesi 2002275 no'lu hesap.

Yurtdışı abone Ücreti : 20 \$

İRTİBAT ADRESİ : Tolunay TİMUÇİN
Mollafenari Sk. Birol İşhanı Kat : 3
34410 Cağaloğlu / İSTANBUL
Telefon : (0 - 212) 527 29 58

Yardımlarından dolayı Haluk Kargı'ya teşekkür ederiz.

İÇİNDEKİLER

- * Odalar Camii veya Tarihi İstanbul'da Tarihi Bir Eserin Yok Oluşu
Prof.Dr. Semavi EYİCE 2-8
- * Alaşehir Şeyh Sinan Efendi Külliyesi
Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin AKSU-
Enis KARAKAYA (M.A) 9-15
- * Keskin Simli Kurşun Madeni İmtiyazı ve Bu Madene Ait Bir Para-Marka
Celil ENDER 16-19
- * Günümüzde İstanbul'un Bazı Tarihi Su Tesislerinin Yeni Kimlikleri
A.Fahir ÖNER 20-21
- * Hayrabolu'da Türk ve İslâm Eserleri
Yavuz TİRYAKİ 22-28
- * "Vergi Parası" Üzerine İkonografik Bir Not
Yrd.Doç.Dr.Uşun TÜKEL 29-36
- * Sultan I. Ahmed Devrinde Kâbe'nin Tamiri
Ahmet Vefa ÇOBANOĞLU 37-38
- * Anadolu'da Bizans Dönemi Camınlığı
Dr. Üzlifaz ÖZGÜMÜŞ 39-43
- * "İki Ulusun Sembolü Lale" Sergisi
Şebnem AKALIN (M.A) 44-45
- * Kandilli'nin Tarihi Çeşme ve Kuyuları
Haluk KARGI (M.A) 46-49
- * Anadolu Gymnasionlarının Gelişimi
Ahmet YARAŞ 50-55
- * Çağlarboyu Anadolu'da Kadın Sergisi
Hülya YILMAZ (M.A) 56-59
- * Talhatan'da Selçuklu Devrine Ait İmam Bekr Türbesi
Kakacan BAYRAM 60-61
- * İzmir-Selçuk Yakınlarında Şirin Bir Köyümüz-Şirince
Altay İŞCEN 62-63
- * İstanbul'un Anadolu Yakasındaki İki Bizans Sarayı Hakkında
Enis KARAKAYA (M.A) 64-65
- * Antik Çağ'da İçki Kültürü; Bira ve Şarap
Hüseyin CEVİZOĞLU 66-74
- * Sardes Nekropol Kilisesi
Enis KARAKAYA (M.A) 75-79

Dergide yayınlanan makalelerin sorumlulukları yazarına aittir. Kaynak gösterilmek kaydı ile yararlanılabilir.

ALAŞEHİR ŞEYH SİNAN EFENDİ KÜLLİYESİ

Yrd. Doç. Dr. Hüsamettin AKSU - Enis KARAKAYA (M.A)

Anadolu'da asırlardan beri toplum yararına sunulan ve genelde yakın mesafeli birkaç yapıdan meydana gelen, şehir ve kasabalarda bir süs yumağı halinde çevresine mimari güzellik veren külliyeleler vardır. XV. yüzyıldan günümüze ulaşabilen Alaşehir Şeyh Sinan Efendi Külliyesi de bunlardan biridir. Zamanın tahribatı ile bu külliye den artakalan cami, türbe ve hazire yazımızın konusunu teşkil etmektedir. Külliye nin tanıtımına geçmeden önce Alaşehir adlı bu güzel yerleşim yerinin coğrafi konumuna kısaca değinmekte fayda vardır.

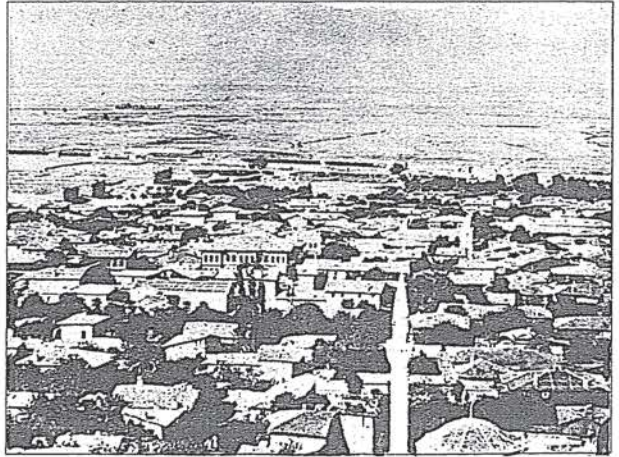
Alaşehir, Ege bölgesinde Manisa iline bağlı ve bu bölgenin en büyük ve gelişmiş ilçelerinden biridir (1). Denizden 170 m. kadar içeride olup, deniz seviyesinden yüksekliği yaklaşık 200 metredir. Kuzeyden Kula, güneyden Ödemiş, batıdan Salihli, doğudan ise Eşme ilçelerine komşudur.

Alaşehir antik **Philadelphia** şehri üzerine kurulmuştur (2). Burası Gediz ovasının (Hermos) bereketli toprakları üzerinde, Bozdağlar (Tmolos) ile Kuzu çayı ya da Alaşehir çayı (Kogamos) arasındaki arazide yer almaktadır. Deprem kuşağı üzerinde bulunan Alaşehir tarih boyunca sık sık şiddetli depremlere uğramış, yıkılıp tahrip olmuştur. Strabon, bu şartlara rağmen terkedilmeyen antik kentten bahsederken bu konudaki şaşkınlığını gizleyemez (3). Antik Philadelphia 1076'da Selçuklular'ın eline geçtikten sonra yeşillikler içinde, üzeri al renkli kiremit kaplı, beyaz badanalı evlerinden ötürü "Ala-şehir" adıyla anılmaya başlamıştır.

Ch. Texier, Alaşehir'in adı ile ilgili olarak, Batılı araştırmacıların "Ala" yı "Allah" ile karıştırarak "Allah'ın Şehri" diye yorumladıklarını, böylece Hıristiyanlığın kurulmasında etkin bir role sahip olan antik şehrin anısının bu adla yaşatıldığı önyargısıyla hareket ettiklerini, fakat doğubilimcilerin, özellikle M. de Hammer'in bu yanlışlığa düşmediklerini belirtir (4). Texier fikrinde haklıdır ve Alaşehir'i ziyaret eden gezginlerin de anlatımlarına uygun olarak, "damları kiremit kaplı, rengârenk evleri" ile bu adı almış olduğu fikri (5) akla en yakın olanıdır.

Anadolu'nun en verimli topraklarından biri üzerinde kurulmuş olan Alaşehir, tarih boyunca pek çok uygarlığa sahne olmuştur. Milattan önce 434 yılına kadar

Persler'in elinde bulunan şehir, İskender'in bu bölgeyi ele geçirmesiyle Yunan kültürünü tanımış (6), sonraları burası bir süre önemsiz bir yerleşim merkezi olmuştur. Milattan önce 190 yılında, I. Attalos zamanında Bergama Krallığı'na bağlanmış (7), Philadelphia adıyla anılan bu yerleşim yerinin büyüyüp gelişmesi, şehri yeniden kurarak ona adını veren II. Attalos Philadelphos (M.ö. 159-138) devrinde başlamış, aynı yüzyıl içinde büyük bir site olmuştur. MS. 17 yılındaki büyük depremde (8) yerle bir olmuş, fakat İmparator Tiberius (M.s. 14-37) tarafından hemen imar ettirilmiş, bunun üzerine halk, şükran borcu olarak imparator adına tapınaklar yapmıştır. Bundan sonra daha da gelişen kent, Sezar'ın yeni kenti anlamına gelen **Neocaesarea** adıyla anılmaya başlamıştır (9). Hıristiyanlığın kabulünden sonra şehir yine Philadelphia adı ile anılmış ve Anadolu'daki yedi kiliseden biri olarak ayrıcalık kazanmıştır. Şehir Bizans dönemi içinde çeşitli isyan, istilâ ve salgın hastalıklar yüzünden zayıf düşmüş, Arap akınlarında tahrip olmuş, nihayet 1076'da Süleyman Şah b. Kutalmış'ın eline geçmiştir (10). 1093 yılına kadar Türkler'in elinde kalan şehir Haçlı seferleri sırasında, karışıklığı fırsat bilen Bizanslılar tarafından geri alınmış ve 1119'da İoannes Komnenos şehri üs olarak kullanmıştır (11). 1204'te İstanbul'un Latinler tarafından işgal edilmesinden sonra Laskaris Prensiği'nin toprağı olmuştur. Selçuklular ile Bizanslılar arasında 1211 yılında yapılan **Alaşehir Savaşı** sonunda Bizanslılar yenilmiş, ama Sultan I. Gıyaseddin Keyhusrev şehit olmuştur (12).

Resim 1 : XX. yy. başlarına ait eski bir kartpostalda Alaşehir.

1261' de İstanbul'un Latinler'den geri alınmasından sonra, Selçuklular'ın Moğol istilâsı ile uğraşmalarını fırsat bilen Saruhanlılar bu bölgeyi ele geçirmişlerdir. Germiyanogulları'ndan I. Yakub, 1305-6'da Alaşehir'i kuşatmış, Bizans'ın Avrupa'dan yardıma çağıracağı Katalanlar ile yaptığı savaşı kaybetmiş, 1324' te şehre tekrar saldırmış ve bir süre haraca bağlamışsa da, şehir II. Andronikos'un ordusu tarafından geri alınmıştır (13).

Alaşehir Beylikler döneminde 1335'te Bizanslılar ile yapılan savaşta önce Saruhanlılar'ın elinde kalmıştır. 1391'de, Yıldırım Bayezid devrinde Osmanlı topraklarına katılmış, Yıldırım Ankara Savaşı'nda (1402) Timur'a yenilince kısa bir süre Saruhanlılar'ın eline geçmiş, 1410 yılında Çelebi Sultan Mehmed'in bu beyliği ortadan kaldırmasıyla Osmanlılar'ın, XIV.yüzyıl sonlarında ise 22 yıl Cüneyd Bey'in yönetiminde kalmış, daha sonra bu bölge bazı isyan hareketlerine sahne olmuş (14), 1425 yılında I.Murad'ın orduları bu isyanı bastırmıştır.

Osmanlı yönetimindeki Alaşehir'de asırlarca süren huzurlu yaşayıştan sonra ilk huzursuzluklar Türk ve Rumlar arasında başgöstermeye başlamış ve I.Dünya Savaşı'nın ardından Ege bölgesinin çeşitli merkezleri Yunan işgaline uğramıştır. Alaşehir'in Yunanlılar tarafından işgali 25 Haziran 1920 dir. İki yıl sonra Yunanlılar burayı terketmek zorunda kaldıklarında Alaşehir'i yakıp yıkmışlardır. Alaşehir'in kurtuluşu 5 Eylül 1922' dir.

Alaşehir'i Kendisine Mesken Tutan ve Burada Adına Bir Külliye İnşa Edilen

ŞEYH SİNAN EFENDİ

Şeyh Sinan Efendi, Bursa'da kendi adıyla anılan semtte medfun, ünlü mutasavvıf Emîr Sultan'ın (ö.1429) halifesidir. Hayatı hakkındaki en önemli kaynak türbesindeki kitabedir. Buradaki kayıta adının Sinan, babasının adının ise Mahmud Fakih ve Emîr Sultan'ın da halifesi olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Yine bu kitabe metninde Şeyh Sinan Efendi'nin 887 Recebinin (16 Ağustos 1482) başında vefat ettiği, türbesinin ise 890 Muharrem'i sonunda (16 şubat 1485) yapıldığı belirtilmiştir.

Şeyh Sinan Efendi XV. yüzyılda Anadolu'nun batısında yayılan Nurbahşiyye tarikatı şeyhlerindedir. Nurbahşiyye'nin Alaşehir ve çevresinde yayılmasını isteyen Emîr Sultan tarafından kendisine halifelik verilerek bu yöreye gönderilmiştir. Ömrünün sonuna kadar Alaşehir'deki tekkesinde irşad ile meşgul olan Şeyh Sinan Efendi, vefatından sonra adına yapılan külliyesinin türbesine defnedilmiştir. Türbesi günümüze kadar Alaşehirli'lerin sevgisiyle ayakta kalabilmiş, Anadolu'nun sayılı ziyaretgâhlarından biridir.

Külliye'nin Günümüze Kadar Gelebilen Yapıları: Cami-Türbe-Hazire

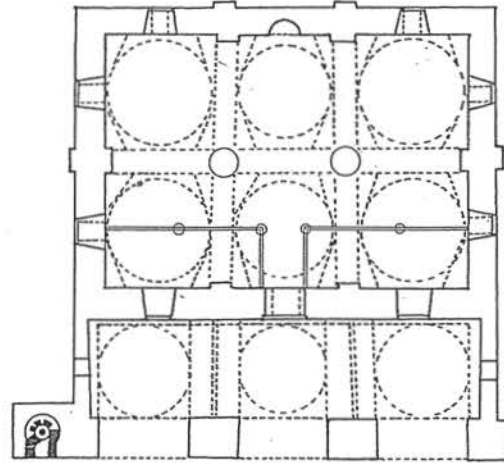
CAMİ :

Şeyh Sinan Efendi Camii ilçenin güneybatı bölümünde, bugün kendi adı ile anılmakta olan mahallede, Şeyhcamii caddesi ile Sarısu caddelerinin kesiştiği köşede yer almaktadır (15).

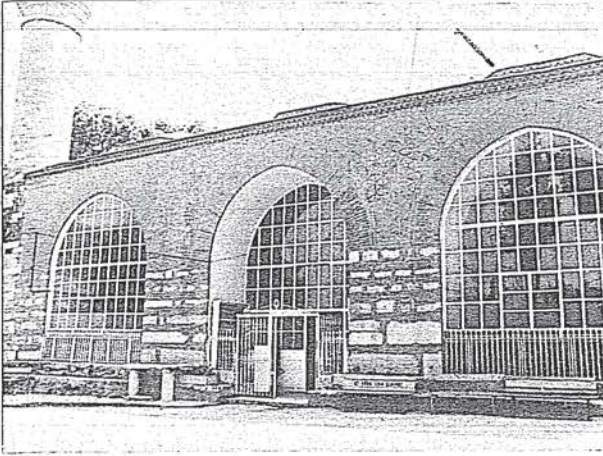
Türbe ise caminin avlusunun kuzeybatı köşesindedir (16). Aslında bu külliye cami, tekke, kütüphane, türbe ve hazireden oluşmaktadır. Fakat günümüze sadece bu iki yapı eksiksiz ulaşabilmiş, tekke ve kütüphane tamamen ortadan kalkmış, hazireye ait mezar taşlarının büyük bir kısmı yok olmuştur.

Antik Philadelphia'nın akropolünü teşkil eden ve bugün Töptepe adıyla anılan tepenin eteğinde inşa edilmiş olan bu caminin Bizans dönemine ait daha eski temeller üzerine oturtulmuş olması mümkünse de, buna dair belirgin bir ipucu yoktur. Fakat Bizans dönemine ait dağınık devşirme yapı malzemeleri parçaları cami ve türbenin çeşitli kısımlarında kullanılmıştır. Meselâ, harim kısmındaki iki mermer sütun gövdesi, son cemaat yerine ait kalın payelerin tuğla ve kesme taş örgüsü arasında düzensiz olarak kullanılmış üzeri işlemeli mermer parçaları, musallâ taşını destekleyen sütun gövdesi parçaları ve türbenin güney duvarına gömülü vaziyetteki sarmaşık dalları ile süslenmiş mermer parça Bizans işidir.

Caminin yapım tarihi belli değildir. Türbenin kitabesinden Şeyh Sinan Efendi'nin 887'de (1482) vefat ettiği anlaşılmaktadır. Cami belli ki bu tarihten daha önce yapılmıştır (17). Evliya Çelebi Alaşehir'i 1671 yılında görmüş, cami ile türbe ve tekeden bahsetmiştir. Caminin şehrin yüksekçe bir yerindeki bayır üzerinde kurulduğunu, altı adet kurşun örtülü kâgır kubbeli ve aydınlık bir yapı olduğundan söz etmektedir (18).

Çizim 1 : Şeyh Sinan Efendi Camii planı.

Resim 2 : Şeyh Sinan Efendi Camii'nin son cemaat yeri.

Yapı 1236' da (1821) etraflı bir şekilde onarılmıştır. Bu durum harim kapısı üzerinde yer alan, süslü yazılı altı satırlık taş kitabeden (19) anlaşılmaktadır. I.Dünya Savaşı yıllarında bakımsız kalan, 26 ay 11 gün süren Yunan işgali sırasında düşman askerleri tarafından depo olarak kullanılan bu yapı, 1922 yılının Eylül ayı başlarında Yunanlılar kasabayı terketmek zorunda kaldıklarında çıkartmış oldukları yangında zarar görmüştür. Cami 1964 yılında Vakıflar Genel Müdürlüğü tarafından onarılmış, fakat bundan beş yıl sonraki büyük depremde, minaresi başta olmak üzere ciddi bir şekilde hasar görmüştür. Bunun üzerine kasaba halkının topladığı para ile tamir ettirilmiştir. Son tamir oldukça acemice yapılmış, yakın bir tarihte son cemaat yerinin kalın payelerinin araları gayet çirkin bir şekilde madenî doğrama ile kapatılmıştır.

CAMİNİN MİMARİSİ

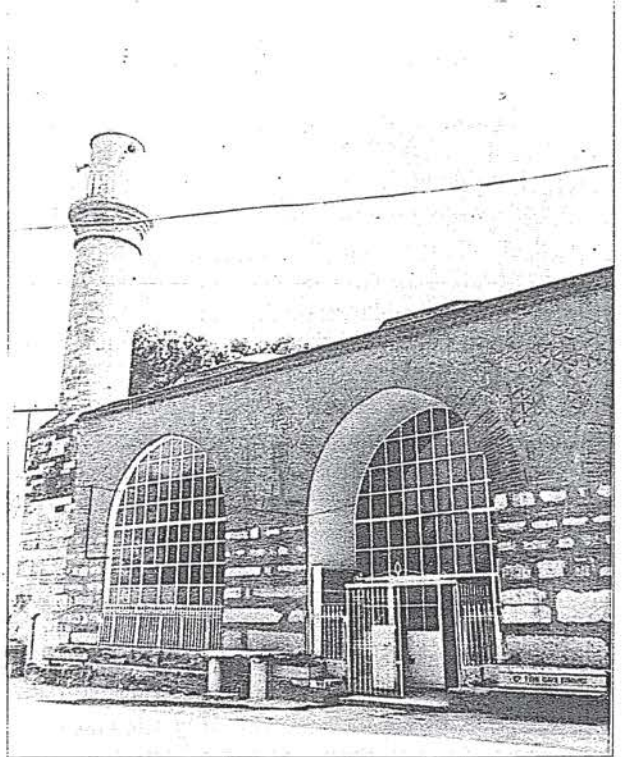
Şeyh Sinan Efendi Camii'nin planı, Erken Osmanlı devrinin ulucamilerinde kullanılan çok kubbeli tipindedir. Harimin üzerini altı, son cemaat yerini ise üç tane kubbe örtmektedir. Cami bir bütün olarak 19.65 X 21.00 m. boyutlarıyla kareye yakın bir plana sahipken, harim 16.81 X 11.75 m. boyutlarıyla dikdörtgen planlıdır.

Harimin kubbeleri, mekânın tam ortasında yer alan, kenger yapraklarıyla süslenmiş başlıklara sahip iki kalın sütun ve duvar payelerine oturan yuvarlak kemerler ile bağlantılı pandantiflerle taşınmaktadır. Kubbelerin çapı farklı olup, iki yan sahnı örtenler 5.15 m., orta sahnı örtenler ise 4.15 m. çapındadır.

Mihrap oldukça sade, duvar payeleri içinde üç kademeli ve tam ortada yarım daire şekilli bir niş halindedir. Dört sıra mukarnaslı kavsarasıyla yalın bir görünüşü vardır.

Masif duvarlar içine çift sıra pencere açılmıştır. Altı üstlü ikişer tane olarak üç cepheye açılmış on iki pencereye ilâveten, son cemaat yeri duvarındaki iki pencere harimi aydınlatmaktadır. Son cemaat yeri bu iki pencere arasında yer alan basık kemerli bir kapı ile harime bağlanır. Bu bölüm çok masif iki payenin taşıdığı kalın kemerler ve yan duvarlardaki daha sathî kemerler ile bağlantılı pandantiflere oturan üç kubbe ile örtülmüştür. Kubbelerin çapı 4.17 metredir. Minare kaidesi son cemaat yerinin doğu duvarına bitişiktir. Tek şerefeli minaresi orijinal değildir. Caminin avlusunda yer alan şadırvan da gördüğü onarımlarla çok değişmiştir. Dört sütunun taşıdığı kaş kemerler şadırvanın çatısına destek olmakta, bu çatı sekizgen formlu depo kısmına örtü teşkil etmektedir. Avlunun güneydoğu köşesinde, son cemaat yeri duvarı önüne yerleştirilmiş olan musallâ taşı, iki kırık sütun gövdesi üzerine yerleştirilmiş, üzeri son derece dekoratif desenlerle süslü bir lahit parçası iken, son zamanlarda sökülerek, yerine düz bir mermer plaka konulmuştur.

Kadınlar mahfeli harimin kuzey duvarına bitişik ve altı üstlüdür. Doğu duvarına bitişik müezzin mahfeli de çok sadedir. Minberi gerçek künde-kâr tekniğinde kaliteli bir ahşap işçiliği gösterir. Minberin korkuluk kısmı ajurlu olup, aynalıklarda çok kollu yıldız ve geometrik motiflerden meydana gelen yüzeysel bir dekorasyon ile minber kapısı ve köşkünde Batı tarzı süslemeler kaynaştırılmıştır.

Resim 3 : Şeyh Sinan Efendi Camii'nin kuzey cephesi, musalla taşı ve minaresi.

Ahşap işçiliğinin bir başka örneği harim kapısının kanatlarında görülür. Kündekârî tekniğinde dörtgen şeklinde kesilmiş parçalardan oluşan geometrik desenli kapı kanatları vasat bir işçilik gösterir (20).

Cami kesme taş ve tuğladan inşa edilmiştir. Son cemaat yeri dışındaki cepheler oldukça sadedir. Kuzey cephesindeki kalın payeleri birleştiren kemerlerin arasındaki üçgen satırlar tuğlanın değişik şekillerde kullanılmasıyla dekoratif bir özellik kazanmıştır. Bu satırlardan ikisinde üçer sıra yatay ve dikey tuğlalarla sepet örgüsü, diğerinde ise yan yana küçük üçgenlerden meydana gelmiş altıgenlerden oluşan, bir öncekine oranla daha tezyinî bir kompozisyon görülür. Çatı hizasında çift sıra testere dişli bu cephenin süslemesini tamamlarken, bu sâçak diğer cepheleri de dolandır.

TÜRBE

Caminin şadırvan avlusunun kuzeybatı köşesinde yer alan türbe Şeyh Sinan Efendi ile aile efradına aittir. Türbenin inşa tarihini kitabesinden öğrenmekteyiz. Bu kitabe hakkında bundan önce yapılan yayınlar dikkatle incelenmiş ve metin okunuşu değerlendirilmiştir. Ancak metnin yeniden okunmasına tarafımızdan ihtiyaç hasıl olmuştur. Önce kitabenin Arapça metni ile yeni harflerle transkripsiyonu ve sonra da Türkçe tercümesi verilmiştir.

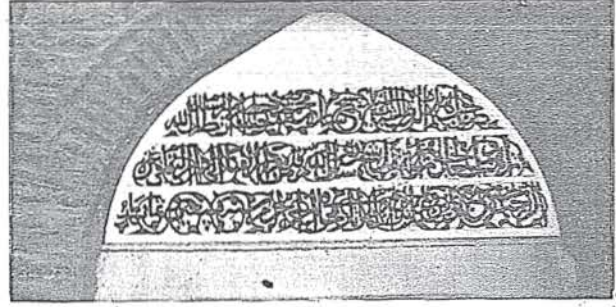
صاحب هذه التربة الشريفة المباركة شيخ سنان بن محمود نقيه
خليفة حضرت امير السيد طاب الله

شرفها وجعل الجنة مثواها انتقل شيخ سنان نور الله مرتاده
من دار الفنا الى دار البقا في غرة

الرجب سنة سبع وثمانين وثمانائة وبنائها تاريخا في
آخر المحرم سنة تسعين وثمانائة

Sâhibu hâzihi't-türbeti's-şerîfeti'l-mubâreketi Şeyh Sinân bin Mahmûd Fakîh halîfetu hazreti Emîr es-Seyyîd tâbe Allâhu serâhumâ ve ce ale'l-cennete masvâhumâ intakale Şeyh Sinân nevvete Allâhu merkadehu min dâri'l-fenâi ilâ dâri'l-bekâi fî gurreti'r-recebi senete seb in ve semânîne ve semânimietin ve binâuhâ târihen fî âhiri'l-muharremi senete tis îne ve semâni mietin.

Bu mübârek türbe-i şerîfenin sahibi, Hazret-i Emîr Seyyid'in halifesi Mahmud Fakih'in oğlu Şeyh Sinân'dır. Allah kabirlerini mübarek kılsın meskenlerini cennet etsin. Şeyh Sinan, Allah kabrini nurlandırсын. Sekiz yüz seksen yedi senesinin Receb'i başında dünyadan ahirete göçtü ve türbesi sekiz yüz doksan senesi Muharremi'nin sonunda inşâ edildi.

Resim 4 : Şeyh Sinan Efendi Türbesi'nin kapısı üzerindeki Arapça kitabe.

Bu kitabe türbe kapısı üzerindeki taş kemerli alınlık içindedir. Mermere kazınan yazı üç satırlı nesih bir hat olup, dal ve kıvrımlarla bezenmiştir.

Alaşehir ile ilgili yayınlarda Şeyh Sinan Efendi Türbesi hakkında verilen bilgiler arasında tam bir tutarlılık görülmediği gibi, değişik okuma ve tarihlendirmeler yapılmıştır. İbrahim Gökçen, *Saruhan Zaviye ve Yatırları* adlı eserinde türbenin 870 (1465) tarihinde inşa edildiğini kaydetmektedir (21). Recep Akıncı ise türbenin kitabesini Latin harflerle yayımlamıştır (22). Kitabe metni eksik okunduğu için yanlış anlamalara gramer hataları da eklenince sıhhatli bir sonuç ortaya çıkmamıştır. Verilen bu metne Şeyh Sinan'ın ölüm tarihi 807 (1465) olduğu anlaşılmaktadır.

M.Kemâl Özergin'in "Türkiye Kitâbeleri " adlı makalesinde (23) türbenin kitâbesinin Arapça metni büyük bir titizlikle aynen verilmiştir. Ancak kitabenin ikinci satırındaki "شراهم = serâhum " ve "شواهم = mesvâhum " ile üçüncü satırdaki "ابناؤها = ibnâuhâ kelimeleri "شراها = serâhumâ", "مشواها = mesvâhumâ ve "بناؤها = binâuhâ şeklinde okunmalıdır.

Ayverdi, Fatih devri mimarî yapılarını topladığı eserinde (24) Arapça olarak verilen türbe kitabesinin birinci satırındaki "Fakih " kelimesini eksik okuduğu gibi, aynı satıra " Sultân " sözü ilâve olunmuştur. Ayrıca ilk satıra " es-Seyyid*Emîr " ifadesi metinde Emîr es-Seyyîd " şeklinde bulunmaktadır. İkinci satırdaki "شواهم = mesvâhum " ile kelimesini de "شواها = mesvâhumâ " okuması gerekmektedir.

Bu kitabenin üzerinde, ilgili bakanlığın, ziyaretçiler için Türkçe ve İngilizce hazırlamış olduğu tanıtım yazısında bulunan tarihleme yanlışlarının düzeltilmesi her yönden faydalı olacaktır.

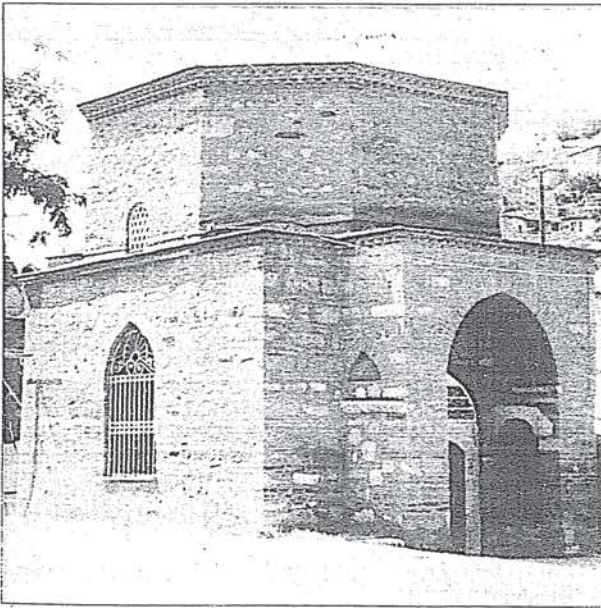
Türbenin Mimarisi :

Yapı Selçuklu kümbetleri tarzında inşa edilmiştir. 4 X 4 m. boyutlarında kare planlı bir gövde üzerinde, geçişi Türk üçgenleri ile sağlanmış yüksek, sekizgen bir kasağa sahip olan kubbe yerleştirilmiştir. Türbenin doğu cephesi eyvan şeklinde uzatılarak girişe bir taç kapı havası kazandırmıştır. Güney cephedeki pencere "hacet penceresi", diğer cephelerdekiler ise birer sağır niş halindedir. Türbenin içi, kubbe kasağındaki pencereler ve hacet penceresi ile aydınlanmaktadır.

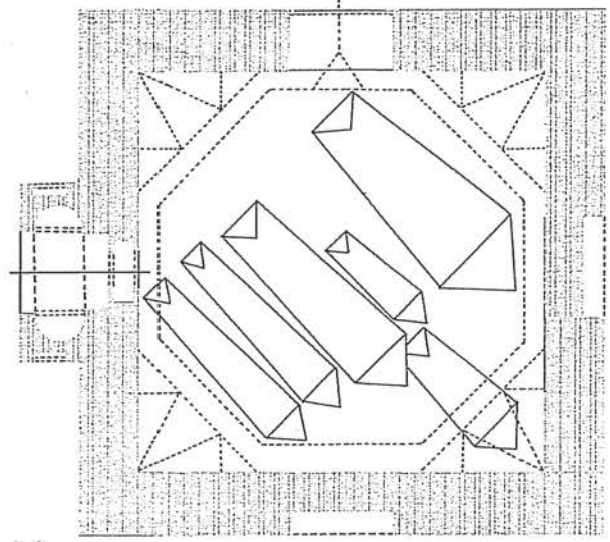
Daha önce sözünü ettiğimiz kapı kanatları XV.yüzyıl özelliği göstermekte olup, üst üste yerleştirilmiş beşer dikdörtgen panonun sağlam olanların içinde rûmî ve palmetlerden oluşan kompozisyon görülür.

TEKKE, MEDRESE, KÜTÜPHANE, AŞHANE, TABHANE ve HAZİRE

Bir külliye'nin başlıca unsurlarından sayılan bu başlık altındaki kısım için maalesef elimizde yazılacak fazla bir şey mevcut değildir. Fakat bugün hiçbir izi kalmamış olan tekke, caminin güneydoğusunda ve ondan 50 m. kadar uzakta, 1000 ciltten fazla kitabı olan kütüphanesi ise avlunun kuzey kısmında yer alıyordu (25). Bu yapılar 1926 yılında yıktırılmıştır. Çok zengin mezar taşlarına sahip olduğu anlaşılan haziresinin hemen hemen tamamı diğer yapılar gibi yola gitmiştir. Bu hazireden sadece birkaç tane lâhit ve mezar taşı kalmıştır. Bunların bir kısmı caminin haziresinde, bir kısmı ise çevre duvarına yaslanmış vaziyette durmaktadır. Çok az bir kısmı ise modern mezarlığa taşınmıştır. Bunların içinde üzerinde zengin tasvirler bulunan bir grup lahit ve mezar taşı

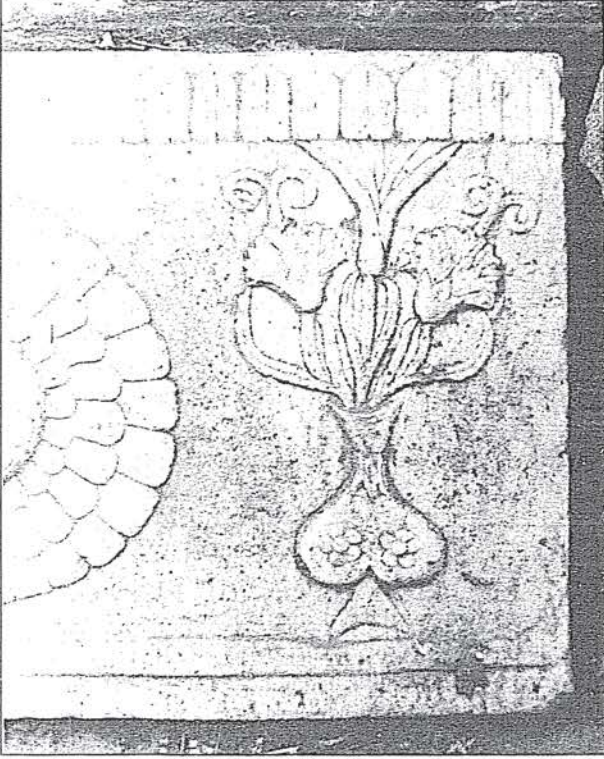
Resim 5 : Şeyh Sinan Efendi Türbesi.

Çizim 2 : Şeyh Sinan Efendi Türbesi'nin planı.

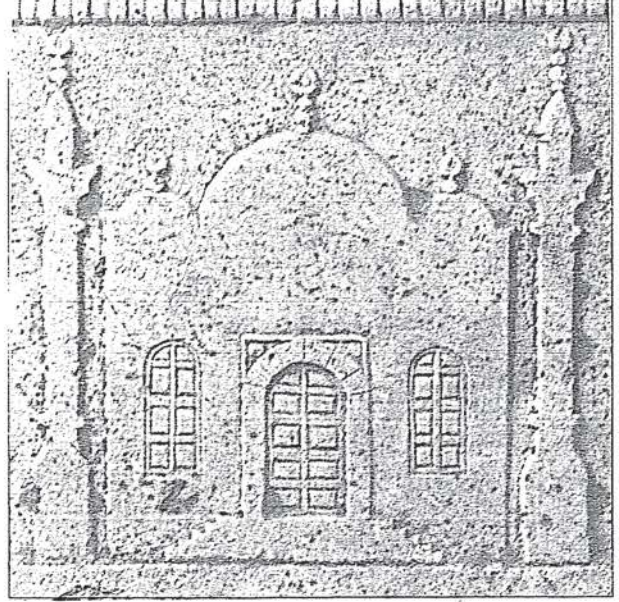
sanatsal değere sahiptir. Önceleri camiye musallâ taş yapılmış olanı da dahil olmak üzere, bu grup içindeki mezar taşları bitkisel ve geometrik motifler ile bezenmişlerdir. Bunların bir kısmında özellikle cami (26), evler ve sur duvarlarından oluşan bir peyzajı tamamlayan selvi ağaçları, bir kısmında ise lâle , gül, karanfil, asma dalları, rûmî ve palmetlerden oluşan kompozisyonlar görülür. XVIII.yüzyıl özelliği gösteren bu kompozisyonlar Batı Anadolu bölgesinde, örneğine bol miktarda rastladığımız zengin bir grubun bir parçasını meydana getirirler.

Yüzeysel ve çok kısa olarak Şeyh Sinan Efendi Camii, türbesi ve haziredaki mezar taşlarını kendi tiplerindeki benzerleriyle karşılaştıracak olursak; Şeyh Sinan Efendi Camii enlemesine gelişen hariminin üzeri çok kubbeli olarak düzenlenmiş ulucamiler tipine dahil olup, bu plan tipinin en erken örneklerinden biridir. Bu plan tipinin yine en erken örneklerinden biri olarak değerlendirilen Filibe'deki Hüdavendigâr Camii'nde dört tane paye harimi dokuz bölüme ayırmış, orta sahnı örten üç kubbe ardarda sıralanmıştır (27). Aynı plan I.Bayezid devrine ait 1398 tarihli Bergama Ulucamii'nde de görülür (28). Bursa'da I.Murad devrinin Şahadet (Kale-Saray) Camii'nde iki paye üzerine ardarda iki kubbe ve yan sahnalarda çapraz tonoz örtü ile son cemaat yerinde dört kubbe bulunmakta idi (29). Tüm bu yapılarda birtakım desteklerle bölünen mekân parçalarının üzeri birden fazla kubbe ve tonozlarla örtülmüştür. Şeyh Sinan Camii'nde olduğu gibi mekânların böyle çok sayıda kubbe ile örtülmüş en mükemmel örneğini Bursa Ulucamii teşkil eder. Burada harimin üzerini örten yirmi kubbe on iki tane kalın paye ile taşınmaktadır (30). XV.yüzyılın başlarına tarihlenen Edirne'deki Eskicami'de ise dört paye dokuz

Resim 6 : Şeyh Sinan Efendi Camii haziresindeki lahitlerden birinin üzerindeki süslemeden detay.

kubbeye destek teşkil etmektedir (31). Şeyh Sinan Efendi'nin halifesi olduğu Emîr Sultan'ın adına inşa olunan Bursa'daki ilk caminin de çok sayıda kubbesi olduğu bilinmektedir (32). Benzer plana sahip Balıkesir Zağanos Paşa Camii (33) ve Sofya Mahmud Paşa Camii'nde dört paye dokuz tane kubbeyi taşımaktadır (34). İstanbul-Karagümrük'teki Atik Ali Paşa Camii, iki kalın payenin taşıdığı altı kubbeli bir camidir (35). Klasik döneme ait, bir Sinan yapısı olan Kasımpaşa'daki 1573 tarihli Piyale Paşa Camii'nde altı kubbe iki destekle taşınmaktadır (36). Bu plan tipinin Osmanlı mimarisinde uzun bir süre unutulmadığına dair örnekler vardır. Örneğin Söğüt'te, aslı Çelebi Sultan Mehmed devrine ait olan, fakat II. Abdülhamid devrinde eskisinin yerine inşa edilen Çelebi

Resim 7 : Şeyh Sinan Efendi Camii haziresindeki lahitlerden birinin üzerindeki süslemeden detay.

Sultan Mehmed Camii, dokuz kubbe ile örtülmüş bir yapı olarak karşımıza çıkar (37).

Şeyh Sinan Efendi Türbesi ise Selçuklular'ın gövdesi çok kenarlı olan ve örnekleri Beylikler ile Osmanlı dönemlerinde de görülen, çok sayıda uygulamalarına rastladığımız tek kubbeli, kare planlı mezar yapılarının bir örneğini teşkil eder. Dış görünüşü ile, Erken Osmanlı devrine ait olması gereken İznik Kırgızlar Türbesi (38) ve Gelibolu Ahmed Bican Türbesi'ni (39) andırır. Yine aynı özellik ve eyvan şeklindeki taç kapıları ile Bursa'daki bazı türbelerle (40) benzerlik göstermektedir.

Caminin haziresine ait olan mezar taşı ve lahitlerdeki tasvirler Türk baroğu ve empire üslubundadır. Bunların benzerlerini özellikle Batı Anadolu'da İzmir, Manisa, Aydın, Birgi, Tire, Bergama, Pınarbaşı, Menemen ve Akhisar'da görebiliriz (41).

NOTLAR

- (1) B.Darkot, " Alaşehir " , İslâm Ansiklopedisi, I (1950) s.290.
- (2) W.M.Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, (çev. M.Pektaş), İstanbul 1960, s.130; Antik şehir için bk. RE XIX, 2, süt. 2091-2092; B.Umar, Lidya, İstanbul 1981, s.19.
- (3) Strabon, Geographika, (çev. A.Pekman) XII, 529 ve XIII, 628.
- (4) Ch. Texier, Asia Mineure, Paris 1862, s.270.

- (5) W.J.Hamilton, Resarches in Asia Minor, II, s.375.
- (6) A.M.Mansel, Ege ve Yunan Tarihi, Ankara 1971, s.434; Manisa İl Yıllığı, İzmir 1973, s.4.
- (7) Ç.Uluçay-İ.Gökçen, Manisa Tarihine Genel Bakış, İstanbul 1939.
- (8) E.Kazım-U.Güçlü, Türkiye ve Civarı Deprem Kataloğu, İstanbul 1967, s.14.
- (9) Ramsay, age., s.89-90.

- (10) M.Halil Yılanç, " Alaşehir ", İslâm Ansiklopedisi, I, 1950, s.291.
- (11) C.Diehl, Justinien et la civilisation Byzantine an Viesiété, Paris 1901, s. 269-313.
- (12) İbn-Bibi, Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi, (Çev.M.Nuri Gençosman) Ankara 1941, s.48;İslâm Ansiklopedisi, X, s.381.
- (13) İ.Hakkı Uzunçarşılı, Kütahya Şehri, İstanbul 1932, s.72.
- (14) Ç.Uluçay, Saruhan'da Eşkiyalık ve Halk Hareketleri, İstanbul 1944, s.52-53, 85-86.
- (15) Cami ana hatlarıyla şu eserlerde ele alınmıştır : R.Akıncı, Eski Philadelphia bugünkü Alaşehir, İzmir 1949, s.103 ; E.Hakkı Ayverdi, Osmanlı Mimârisinde Fatih Devri, İstanbul 1973,s.22-25, resim 41-46; Oktay Aslanapa, Osmanlı Devri Mimarisi, İstanbul 1986, s.410-411.
- (16) Türbe şu yayınlarda kısaca anlatılmaktadır : İ.Gökçen, Sicillere Göre XVI. ve XVII. asırlarda Saruhan Zaviye ve Yatırları, İstanbul 1946, s. 27-28; R.Akıncı, age., s. 104-105; Ayverdi, age., s.25-26, resim 47-48.
- (17) Ayverdi, age., 22.
- (18) Evliya Çelebi Seyahatnamesi, IX, İstanbul 1935, s.53.
- (19) Ayverdi, kitâbenin tarihini, üzerinde çok koyu renkte bir boya olduğundan olacak, 1321/1905 olarak yanlış okumuştur (bk. age., s.25).
- (20) Ayverdi cami kapısı diye maalesef türbe kapısının resmini kullanmıştır (age., s. 25, resim 45). Türbenin kapısı çok daha kaliteli bir işçiliğe sahiptir ve görünüşü diğerlerinden oldukça farklıdır.
- (21) Gökçen, age., s.28.
- (22) Akıncı, age., s. 105.
- (23) M.Kemal Özergin, " Türkiye Kitabeleri ", İÜ Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı, IV, İstanbul 1971, s. 69.
- (24) Ayverdi, age., s.26.
- (25) Akıncı, age., 103-104.
- (26) G.Tunçel, Batı Anadolu Bölgesinde Cami Tasvirli Mezartaşları, Ankara 1989, s.106-108, 170-175; resim 100-101, 178, 181.
- (27) Ayverdi, I, s. 295-303 ; Ayverdi-Yüksel, İlk 250 Sene'nin Osmanlı Mimarisi, s.17-19.
- (28) A.mf, Osmanlı Mi'mârisinin İlk Devri, İstanbul 1966, s. 373-378.
- (29) S.Hakkı Eldem , " Bursa'da Şahadet Camii konusunda bir Araştırma ", Türk Sanat Tarihi Araştırmaları ve İncelemeleri, I (1963) s. 313-326 ; Ayverdi, Osmanlı Mimârisinin İlk Devri, İstanbul 1966, s. 267-274; Türkiye'de Vakıf Abideler ve Eski Eserler, III, İstanbul 1983, s. 172-175.
- (30) Ayverdi-Yüksel, age., s. 20-22 ; Ayverdi, I, s. 401- 418; TVAEE, III, s. 186- 187.
- (31) Ayverdi-Yüksel, age., s. 50- 51.
- (32) K.Baykal, Bursa ve Anıtları, İstanbul 1982, s. 146 ; TVAEE, III, s. 56.
- (33) Ayverdi, Osmanlı Mimârisinde Fâtih Devri, IV, s. 854-857.
- (34) Ayverdi, ae., s. 57-60.
- (35) A.Gabriel, Les Mosquées de Constantinople, Syria 1926, s. 384- 385; W.Müller-Wiener, Bildlexikon zur Topographie Istanbul, Tübingen 1977, s.374.
- (36) G.Martiny, " Piyale Pascha Moschee", Ars Islamica, 3 (1936) s.157-171; O.Aslanapa, Mimar Sinan'ın Hayatı ve Eserleri, Ankara 1988, s. 125- 130.
- (37) Ayverdi, Osmanlı Mimarisi, II, s.195- 196; TVAEE, II, s. 88- 90.
- (38) A.Saim Ülgen, " İznik'te Türk Eserleri ", Vakıflar Dergisi, I (1938) s. 61- 62 ; Ayverdi, Osmanlı Mimarisinin İlk Devri, I, İstanbul 1966, s.179- 182; O.Aslanapa, Yıllar Boyunca Türk Sanatı (14.yüzyıl), İstanbul 1977, s.13, 96.
- (39) Ayverdi, Osmanlı Mimârisi, II , s. 493- 491.
- (40) Abdülatif Kutsî türbesi: Ayverdi, Osmanlı Mimârisi, II, s. 353; Gülruh Hatun Türbesi: H.Önkal, Osmanlı Handedan Türbeleri, Ankara 1992, s. 131- 132; Gülşah Hatun Türbesi: O.Aslanapa, "Fâtih Devri Abideleri ",Türk Sanatı Tarihi Araştırmaları ve İncelemeleri, I (1963) s. 13- 30; Ayverdi, Fatih Devri, s. 154; Önkal, age., s. 92- 93; Hümmâ Hatun Türbesi: Önkal, ae., s. 75- 78.
- (41) Söz konusu yerlerde benzeri olan mezar taşı ve lahitler hakkında ayrıntılı bilgi için sayın Gül Tunçel'in daha önce de belirtmiş olduğumuz çalışmasına başvurulmasında (Batı Anadolu Bölgesi'nde Cami Tasvirli Mezartaşları, Ankara 1989) ve bu taşların gösterdikleri karakteristik özellikler için (ae., s. 223- 232) bakılmasında yarar vardır.

- Bunlar da harem dairesinin kubbeleri.

Müzenin gece bekçisi uykuda.